

БЕКТЕМИН

Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин ректору, техника илимдеринин доктору, профессор **К.Ж. Усенов**

«*Арабаев*»

2024-ж.

Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган докторлук диссертациялык ишине жетектөөчү мекеменин

РАСМИЙ ПИКИРИ

Илимий жетекчи – педагогика илимдеринин доктору, профессор Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич

Иш И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Мамлекеттик тил жана маданият институтунун Кыргыз адабияты жана аны окутуунун технологиялары кафедрасында аткарылган.

1. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Кыргызстан – дүйнөлүк цивилизацияга өз алдынча саясий-экономикалык, маданий-руханий өзгөчөлүгү менен интеграцияланып кошулган эгемендүү мамлекет. Ошол мамлекеттин улуттук баалуулуктары, алардын ичинде маданий мурастары, эне тили, туусу, герби, гимни аны башка мамлекеттерден жана элдерден айырмалап турат. Кыргыз Республикасында калктын саны жылдан жылга өсүп, демографиялык процесс, муундардын алмашуусу тездеп жатат, ошол эле кезде сырттан массалык маданияттын таасири активдүү кирүү менен улуттук каада-салттар, үрп-адаттар, нарк-насилдер, эне тилинин асыл-нарктары эл турмушунан четке сүрүлүүдө. Көп улуттуу өлкөдө этностордун биримдигин нындос ар бир

**И. АРАБАЕВ атындагы
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ
ИНН 01212199610111**

№48 12.02.24

этностун өз алдынчалыгын сактоо менен өлкөнүн негизин түзгөн кыргыз улутунун тилин, маданиятын, салттарын сыйлоо жана өнүктүрүү - мамлекеттеги ар бир атуулдун милдети.

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров 2021-жылдын 29-январында №1 «Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы» жана 2022-жылдын 20-майында №157 «Улуттук нарк жөнүндө» жарлыктарды чыгарды жана 2022-2027-жылдарда Улуттук наркты сактоо жана өнүктүрүү жөнүндө улуттук программа кабыл алынды. Мына ушул азыркы учур үчүн өтө зарыл мамлекеттик документтерде билим берүү тармагында улуттук баалуулуктарды келечек муунга жеткирүүнүн, анын ичинде Кыргыз Республикасында жашаган кыргыз эмес улуттарга үйрөтүүнүн актуалдуулугу белгиленген.

«Кыргыз Республикасынын жарандарын, жаш муундарын рухий-адептик, патриоттук жактан тарбиялоо концепциясында» мындай милдеттер коюлат: «...бүгүн эгемендүү Кыргызстан экономиканы көтөрүү озуйпасы менен катар эле, биринчи иретте, коомдун руханий-адептик, ыймандык негиздерин чыңдоонун зарылдыгына келип такалып отурат. Биздин маалыматтуулугубуз, билимдүүлүгүбүз, кесипкөйлүгүбүз, материалдык-экономикалык өнүгүүбүз тунук адеп-ахлак, цивилизациялуу жүрүм-турум, ички рухий маданият менен коштолууга тийиш. Коом, Ата Мекен деген ар бир атуулдун абийири жана жоопкерчилиги аркылуу гана жакшылары анык болуп калды. Таза ыйман, айкөл рух болсо коомубузда таза башкаруу, таза жаратмандык эмгек, тынчтык, ынтымак жана стабилдүүлүк болмок. Демек, бүгүн биринчи иретте, жарандардын, келечек муундарыбыздын рухий-адептик тарбиясын колго алуу, анын концепциясын, стратегиясын иштеп чыгуу жана аны ишке ашыруу өлкөбүздүн масштабындагы кечиктирилгис милдет жана коомубуздун зарыл социалдык муктаждыгы» Ушул милдетти ишке ашыруунун бир тармагы – окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептер.

Кыргыз Республикасында окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептер (класстар) Ош, Жалал-Абад, Баткен областтарында, Ош жана Токмок шаарларында орун алган. Алар окутуу толук өзбек тилинде жүргүзүлүүчү мектептер, аралаш (орус-өзбек, кыргыз-өзбек, тажик-өзбек) мектептер катары иш жүргүзүп келет. Бул мектептер үчүн кыргыз адабияты окуу предмети практикага 2000-жылдарда гана киргизилип, биринчи окуу программасы Ж.Шериев жана С.Момуналиев тарабынан түзүлүп, 2000-жылы жарыяланган. 2006-жылы КРдин Билим берүү жана илим министрлиги окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз адабиятынын стандартын нормативдик документ катары бекиткен. Коомдук-саясий өзгөрүүлөргө жана адабиятты окутууга коюлган жаңы талаптарга ылайык А.Муратов менен К.Акматов дагы жаңы программа түзүп, ал 2008-жылы практикага сунушталган жана окуу жүктөмдөрүнүн азайгандыгына байланыштуу 2014-жылы программага өзгөртүүлөр киргизилген.

Өзбек мектептеринде кыргыз адабиятын окутуу боюнча М.Шарипова «Өзбек мектептеринде кыргыз алиппесин окутуунун методикасы» (2013), К.Кимсанов «Кыргыз адабияты сабагында Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)» (2015), Б.Байтикова «Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун илимий-методикалык негиздери» (2017) деген темаларда кандидаттык диссертацияларын коргошту. Аларда алиппени үйрөтүү, Ч.Айтматовдун чыгармаларын окутуу жана өзбек окуучуларына кыргыз адабиятын үйрөтүүнүн жалпы маселелери көтөрүлгөн. Биздин изилдөө болсо бир гана жанрдын – адабий жомокторду окутуунун проблемасын көрсөтүүгө багытталат жана негизги көңүл сабактарды инновациялоонун технологияларына бурулат.

Изилдөөчү диссертацияны жазууга киришүү алдынан бир катар *карама-каршылыктар* бар экендигин аныктаган. Алар: биринчиден, өзбек мектептеринин кыргыз адабияты предмети чейрек кылымдан бери окутулуп

келе жатса да, мамлекеттик тилде жазылган адабий чыгармаларды окутуу боюнча методикалык изилдөөлөрдүн өтө аздыгы; экинчиден, адабий жомоктор кыргыз адабиятында кеңири берилсе да, аларды окутууну инновациялоо технологиялары боюнча мугалимдердин тажрыйбаларынын үйрөнүлүп, илимий жактан жалпыланбагандыгы; үчүнчүдөн, өзбек тилдүү мектептерде адабий жомокторду окутуу процесси орус адабияты, өзбек адабияты, дүйнөлүк адабият предметтери менен интеграцияланыш процесси изилденбегендиги илимий иштин актуалдуулугун жаратат.

Диссертацияда коюлган милдеттердин ар бирин чечүү зарылдыгын негиздөөдө илимий адабияттардагы маалыматтарга анализ жүргүзүлгөн, теманы изилдөөнүн тарыхы, азыркы абалы, проблемалары көрсөтүлгөн.

Жогоруда айтылгандардын негизинде изденүүчү тарабынан жүргүзүлгөн илимий изилдөө абдан актуалдуу жана окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде иштегендер үчүн керектүү деп эсептейбиз.

2. Изилдөөнүн натыйжаларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүк даражасы, изденүүчүнүн диссертациясында жазылган тыянактары жана корутундулары. Ишти жүргүзүүдө алдын ала аныкталып белгиленген методологиялык негиздердин алкагында предметтин, милдеттердин адекваттуу жолдорун комплекстүү изилдөө методдоруна таянып, проблеманы теориялык өңүттөн үйрөнүүгө, анализдөө жана синтездөө жолу менен жүргүзүлгөндүгүндө.

3. Изилдөөдөн алынган натыйжалардын практикалык баалуулугу.

Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты сабагында адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча биздин иш кыргыз адабиятын окутуунун предметтик стандарты менен окуу программасынын талаптарына ылайык мектеп мугалимдери үчүн практикалык маселелерин чечүүгө арналып, конкреттүү сунуштарды берип, теманын негизиндеги сабактардын үлгүлөрүн көрсөтүп, мугалимдерге колдонууга сунуш кылгандыгы. Сунуштар кыргыз адабияты окуу китебинин дидактикалык мазмунун өркүндөтүүгө өз салымын кошо алгандыгы менен

бааланат. Жыйынтыктар мугалимдердин сабагын өркүндөтүүгө көмөк көрсөтөт жана методисттерге окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду жакшыртууда, окутуучуларга жогорку жана орто окуу жайларында курстук, дипломдук, магистрдик иш жаздырууда багыт берет.

4. Изденүүчүнүн жеке салымы. Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун өзбек мектептерине ылайык ыкмалары, жолдору, каражаттары адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыккан. Адабий жомокторду окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилип, азыркы абалы, өзгөчөлүктөрү, проблеманын изилдениш тарыхы, ааламдашуу доорундагы жомокторду окутуунун максат-милдеттери атайын максатта талдоого алынган. Адабий жомоктордун окуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлгөн. Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбалары жалпыланган. Адабий жомоктордун берилиши боюнча өзбек жана кыргыз адабияты предметтери салыштырылган. Инновациялык технологиялар менен адабий жомокторду окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, эффективдүү делген жолдор жана ыкмалар практикага сунушталган.

5. Изилдөөдөн келип чыккан корутундулардын ишенимдүүлүгү жана жыйынтыктарынын негиздүүлүгү. Ишти аткаруу убагы белгиленген методологиялык таянычтарга негизделип, предметтин, милдеттердин адекваттуу жолдорун комплекстүү изилдөө методдоруна таянып, проблеманы теориялык жактан үйрөнүп, талдоо жана топтоо жолу менен максатка жеткендигинде.

6. Изилдөөдө төмөнкүдөй жаңы натыйжалар алынган:

1-натыйжа. Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун өзбек мектептерине ылайык ыкмалары, жолдору, каражаттары

адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыккан.

2-натыйжа. Адабий жомокторду окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилип, азыркы абалы, өзгөчөлүктөрү, проблеманын изилдениш тарыхы, ааламдашуу доорундагы жомокторду окутуунун максат-милдеттери атайын максатта талдоого алынган.

3-натыйжа. Адабий жомоктордун окуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлүп, адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажырыйбалары жалпыланган.

4-натыйжа. Адабий жомоктордун берилиши боюнча өзбек жана кыргыз адабияты предметтери салыштырылган жана инновациялык технологиялар менен адабий жомокторду окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, эффективдүү делген жолдор жана ыкмалар практикага сунушталган.

7. Илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана корутундулардын негизденүү даражасы.

Изилдөө ишинин натыйжалары бардык жактан негизделген. Диссертациянын максат жана милдеттерин чечүү үчүн адекваттуу изилдөө методдору пайдаланылган.

Адабий чыгармалар боюнча мамлекеттик жана өкмөттүк мыйзамдар пайдаланылып, андан тышкары адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун методикасы, көптөгөн эмгектери анализденген.

8. Диссертациялык изилдөөдөн алынган илимий жыйынтыктардын, корутундулардын жана тыянактардын жаңычылдык даражасы.

Биринчи натыйжа: Бул натыйжаны жаңы деп кабыл алууга негиз бар, себеби себеби, окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз

адабият предметинде адабий жомокторду окуп үйрөнүүнүн тарыхы, азыркы абалы, ааламдашуу доорундагы жомоктордун педагогикалык, эстетикалык функциялары белгиленген.

Экинчи натыйжа: Бул натыйжаны каралып жаткан теманын чегинде жаңы деп кабыл алууга болот, себеби адабий жомокторду өзбек тилдүү мектептердин окуучуларына үйрөтүүнүн методикалык негиздери изилденген.

Үчүнчү натыйжа: Бул натыйжаны жаңылык катары кабыл алууга болот, себеби окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин окуучуларына адабий жомокторду окутуу боюнча адабият мугалимдеринин иш тажрыйбалары көрсөтүлгөн жана анализделген.

Төртүнчү натыйжа: Жаңы, себеби, өзбек мектептеринин окуучуларына адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүдө адабият мугалимине зарыл болуучу педагогикалык-дидактикалык, психологиялык, эстетикалык, тилдик методологиялык негиздери каралган.

Бешинчи натыйжа: Жаңы, себеби өзбек мектептеринин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялап окутууну мындан ары өркүндөтүү боюнча сунуштар берилген.

9. Алынган жыйынтыктардын ички биримдигин баалоо.

Изилдөөдөн алынган натыйжалар тарыхый-логикалык жана методологиялык жактан системалуулугу, мазмундук тереңдиги, ырааттуулугу менен мүнөздөлөт. Диссертациялык иштин натыйжалары илимий-теориялык жактан далилдүү болуу менен кыргыз элинин салттык педагогикалык маданиятына жана эмпирикалык тааным тажрыйбасына негизделген, ар кандай деңгээлдеги илимий-практикалык конференцияларда, илимий-методикалык колдонмолордо апробациядан өткөн.

10. Негизги жоболордун, корутундулардын жана натыйжалардын публикацияларда толук чагылдырылышы.

Изилдөөнүн багыты боюнча 14 илимий макала, 1 окуу-усулдук эмгек изилдөө проблемасынын алкагында жарык көргөн. Илимий макалалардын

жарыялануу географиясы Россия, Украина, Кыргызстан мамлекеттерин камтыйт. 7 илимий макала РИНЦ статусунда жарык көргөндүгү автордун бул пробеманын үстүндө тыкыр изилдөө жүргүзгөндүгүн көрсөтөт.

10. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) аттуу авторефераты диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине дал келет.

12. Диссертациянын мазмунунда байкалган айрым мүчүлүштүктөр:

Иште айрым компьютердик техникалык каталар кездешет.

Бирок, белгиленген мындай мүчүлүштүктөр принципиалдуу мүнөзгө ээ эмес, алар изилдөөнүн жалпы деңгээлине таасир этпейт.

13. Диссертациянын КРдагы УАКтын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү» Жобосунун 10-пунктунун талаптарына ылайыктуулугу.

Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган кандидаттык диссертациясын өз алдынча аткарылган жана педагогика илими үчүн олуттуу мааниси бар изилдөө катары кароого болот.

Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө» жобонун № 10 пунктуна ылайык коюлган талаптарына толук жооп берет. Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы методикасы (кыргыз адабияты) боюнча

педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына татыктуу деп эсептөөгө болот.

Абдибалиев Эмилбек Абдыбаитовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) деген темадагы диссертациясына пикир Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин педагогика, психология жана окутуунун технологиялары кафедрасынын кенейтилген жыйынынын 2024-жылдын 30-январындагы отурумунда (протокол №9) каралды.

Катышкандар:

1. Сакиева С. С. – педагогика илимдеринин доктору, профессор (13.00.02);
2. Уметов Т.Э. . – педагогика илимдеринин доктору, профессор (13.00.01);
3. Калчакеев К.Б.- филология илимдеринин доктору, профессор (10.01.09)
4. Бакирова Г. К. - филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.01)
5. Жолдошбаева Р. К. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.08);
6. Нусупова Р. С. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.08);
7. Ураимов К. М. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.02);
8. Найманбаев М. Ж. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.01);
9. Рыскулова Г. У.– педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);
10. Тажибаева Ж. К. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.02);
11. Ураимхалилова – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02);
12. Ажыкулов С. М. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.01);
13. Матазимова Г. Э. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.02);

Отурумдун төрайымы, п.и.д., профессор

С.С.Сакиева

Педагогика илимдеринин доктору, профессор С. С. Сакиеванын колу тастыктайм.
Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети

Акматова А.Т

Дата отзова в 12.02.23.673
ч. кр. : 01

СОД ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ